

Kmetijska krajina

Stane Klemenčič

Kmetijstvo ali agrikulturo obravnavamo kot človekovo dejavnost, ki se ukvarja z gojenjem rastlin in živali za hrano in surovine, običajno udomačenih živali in kulturnih rastlin, ki jih je v generacijah odbiral človek za čim večji pridelek. Pri tem se je človek naslanjal na izkustvena spoznanja in izročila. V evolucijskem procesu je človek začel naravo spreminjati po svojih potrebah in željah. Z razvojem civilizacije so evropske države pošiljale številne odprave v svet. Z njimi so iz drugih, neodkritih delov sveta prihajale tudi nove vrste živali in rastlin. Evropejci so v Ameriko pripeljali konje, govejo živino in svinje, iz Amerike pa so se po vsem svetu razširila žita, ječmen, paradižnik, krompir in druge kulturne rastline. Tako se je obogatila prehrana vseh ljudi.

Danes je kmetijstvo zaradi svojih številnih vlog gospodarska dejavnost posebnega družbenega pomena. Temeljna naloga kmetijstva je pridelava varne in kakovostne hrane. Poleg tega okolju prijazno kmetovanje pomembno vpliva na kakovost voda, tal in zraka in biotsko pestrost ter prispeva k podobi kulturne krajine, s svojo gospodarsko in družbeno vlogo pa tudi k življenjski moči in poseljenosti podeželja.

Slovenija ima zaradi močno razgibanega reliefa le malo možnosti za uspešno tržno kmetijsko pridelavo, ki bi lahko tekmovala na svetovnih trgih. Pravzaprav ima tudi manjše konkurenčne prednosti na evropskem trgu. Da bi preprečevali marginalizacijo mnogih kmetijskih območij, bi zato morali vložiti precejšnja denarna sredstva iz državnega proračuna. To se sicer danes dogaja, vendar je tovrstna politika do kmetijskega prostora na dolgi rok lahko tudi etično, če že ne gospodarsko, vprašljiva. Tradicionalnega kmetijstva, ki ne bi uporabljalo sodobnih tehnoloških postopkov obdelovanja zemljišč in bi bilo še vedno odvisno od ročnega dela, preprosto ni mogoče ohraniti. Uvajanje kmetijske mehanizacije pa nemalekkrat izloča iz obdelave mnoga zemljišča in preprečuje tradicionalno tehnologijo pridelave. Globalizacija in pritisk velikih trgovcev »multinacionalk« pa ima največji izključujoči vpliv na nadaljnji razvoj primarne pridelave. Slovenski proizvajalci zaradi proizvodnih razmer, stroškov dela in tudi slabše organiziranosti niso cenovno konkurenčni ponudbi hrane iz Evropske unije in drugih celin. Poleg tega povprečni kupec še vedno raje kupuje poceni živila, manj pa ga zani-

ma njihova kakovost, še manj pa se ozira na skupni ogljični odtis. Tudi kmetijska kot tudi skupna politična usmeritev države je premalo uspešna pri usmerjanju potrošnika, da bi se trajnostno odzival na prostor in okolje, v katerem živi.

Vloga kmetijstva odločilno vpliva na krajino in razvoj podeželja

Prostorska pestrost je ena od najbolj široko prepoznavnih značilnosti naše države. Slovenija leži na stičišču Alp, Sredozemlja, Pannonske nižine in Dinaridov. Njeno prostorsko pestrost zelo očitno določajo geomorfološke in podnebne razlike med temi štirimi zemljepisnimi območji, povečujejo pa jo še številna območja, ki se porajajo na prehodih med njimi. Na razmeroma majhnem ozemlju naše države se je človek na podnebno in geomorfološko raznolikost tisočletja prilagajal in si dejavno urejal razmere za življenje. Kot posledica sovpliva med naravnimi danostmi in človekovo dejavnostjo se je oblikovala izjemno pestra kulturna krajina. Kmetijstvo je dejavnost, ki je od vseh najbolj odločilna za ustvarjanje in ohranjanje kulturne krajine. Zato je razumljivo, da je kmetijstvo osrednji predmet zanimanja, ta-

Združba visoke pabovke. Foto: Stane Klemenčič.

ko v pogledu predrugačenja krajin zaradi potreb razvoja dejavnosti kot v pogledu zaskrbljenosti zaradi opuščanja rabe prostora. Krajina je v največji meri odvisna od razvoja ali nerazvoja kmetijstva v prostoru, ki ga določa vsakokratna kmetijska politika.

Skupna kmetijska politika se je v šestdesetih letih dvajsetega stoletja oblikovala z namenom, da bi ljudem omogočila dobro in cenovno dostopno hrano, hkrati pa proizvajalcem hrane dolgoročno zagotovila gospodarski obstoj in poslovno uspešnost. Avtorji poudarjajo pomen dinamične politike,

ki se z reformami mora prilagoditi novim izzivom in potrebam družbe. Poleg zagotavljanja hrane je pozornost namenjena tudi trajnostnemu razvoju, boju proti podnebnim spremembam in ohranjanju podeželja.

Če osvežimo spomin na sprejete kmetijske politike v času od vstopa Slovenije v Evropsko unijo, kar hitro ugotovimo, da pričakovanih rezultatov nismo dosegli. Teh ni bilo zaradi vpliva globalnih igralcev, njihovih koristi in koristi kapitala.

Resolucija *Naša hrana, podeželje in naravni viri po 2021* poudarja nove okvire razvoja

slovenskega kmetijstva, predelave hrane in razvoja podeželja, ki se naslanja na naravne in strukturne danosti. Pri doseganju večje dodane vrednosti in konkurenčne odpornosti se usmeritev veže na okoljsko vzdržnost. V operativnem delu izvedbe pa zanemarja, da zato potrebujemo znanje, ustrezne pridelovalne tehnologije ter tehnološko sodobno živilsko-predelovalno industrijo, ki temelji na podjetniških pristopih in tržni naravnosti. Kmetijsko gospodarstvo mora biti dolgoročno vključeno v lokalne, regionalne, nacionalne ali večje verige vrednosti, ob sočasni aktivni vpetosti v proces pridobivanja, izmenjave ali podajanja znanja.

Znanje, ustvarjalnost, inovativnost, podjetništvo in povezovanje naj postanejo gonilo napredka slovenske pridelave in predelave hrane ter podeželskega prostora. Treba je prepoznati in premostiti obstoječe pomanjkljivosti pri krepitvi vloge znanja in prenosa znanja v prakso ter pri ustvarjalnosti, podjetništvu in povezovanju med vsemi deležniki verig preskrbe s hrano. Vprašanja, ki jih neposredno ali posredno zastavljajo slovenska pridelava in predelava hrane ter podeželje, zahtevajo iskanje sinergij in celostni pristop s finančno, okoljsko, regionalnorazvojno, gospodarsko, infrastrukturno, družbeno, zdravstveno, znanstveno-izobraževalno in drugimi politikami.

Prav v tem času se sprejema *Strateški načrt skupne kmetijske politike 2023–2027 za Slovenijo (SN 2023–2027)*, ki podaja nabor ukrepov (tako imenovanih intervencij) za uresničevanje devetih ciljev in horizontalnega cilja za razširjanje znanja, inovacij in digitalizacije. S tem naj bi *Strateški načrt* sledil vsem trem krovnim ciljem skupne kmetijske politike: konkurenčnosti in odpornosti kmetijskega sektorja, varstvu okolja ter podnebjem in skladnemu razvoju podeželja.

Slovenija zato potrebuje taka kmetijska gospodarstva, ki bodo ekonomsko učinkovita, okoljsko vzdržna ter ohranjala naravne vire in razvojno uspešnost podeželja.

Slovensko kmetijstvo nujno potrebuje strukturno preobrazbo

Človeštvo je v zadnjih sto letih razvijalo model kmetijstva, s katerim je želelo zadovoljiti rastoče potrebe prebivalstva po hrani, pokazalo pa se je, da prav tak model kmetijstva škoduje planetu, naravi, kakovosti hrane in podnebjem. Streznitev je nujna, vendar za zdaj nihče nima celovitih in resnih odgovorov, kako to tudi celovito in dokaj hitro izpeljati.

Vidni so poskusi novih pristopov, prav tako spopad ideologij in različnih poenostavljenih konceptov, spopad med realnostjo prevladujoče globalne oskrbe razvitega sveta in zahtevami po drugačni pridelavi. Pri pogledih smo tako daleč narazen, da se komaj lahko sporazumevamo, kaj šele, da bi vedeli, kako to rešiti. Ni problem zgolj v tem, da kupci nočejo ali ne zmorejo plačati veliko več za hrano, ki bi bila pridelana družbeno sprejemljivejše, ali da kmetje ne želijo sprememb, problem je tudi v tem, da je preobrazba kmetijske pridelave izjemno zahtevna in kompleksna.

Potrebujemo nekaj konkretnih primerov dobre prakse prehoda v trajnostno kmetijstvo, ki bodo zgled nadaljnjim usmeritvam. Idejno te zglede lahko najdemo na Nizozemskem, v Avstriji in Skandinaviji kot tudi v »nerazvitem svetu«. Gre za uveljavitev načel trajnosti in krožnega gospodarstva ter zelenega preboja. Pri ozaveščanju družbe o teh usmeritvah morajo naklonjeno sodelovati tudi mediji. Spogledujemo se lahko po vzorčnih zgledih Avstrije *Narava – skupni življenjski prostor* in Zvezne dežele Vorarlberg, ki že dlje časa izvaja kampanjo z geslom *Spoštuj svoje meje*. Obe kampanji osveščata domače prebivalstvo o posledicah netrajnostnega obnašanja človeka v skupnem prostoru.

Pomembno je tudi ekološko kmetijstvo, ki ne daje vseh odgovorov, ampak je pomembna smer preobrazbe kmetijstva v Sloveniji, kjer ni mogoče tekmovati z gospodarstvom obsega in cenenimi viri.

Uvajanje obnovljivih virov energije in ukrepi energetske učinkovitosti so neločljivo povezani s prenavljanjem družbe, ne samo tehnično, temveč tudi družbeno. Ob pričujoči energetske krizi, s katero se trenutno sooča ves svet, je prehod od zavedanja do načrtovanja povečanja deleža uporabe obnovljivih virov energije in izvedbe ukrepov energetske učinkovitosti v lokalnem, podeželskem okolju neizogibna. Tehnologije za pridobivanje energije iz obnovljivih virov energije se zelo hitro razvijajo, kar prinaša številne možnosti za razogljichenje družbe. Tovrstni prehod pa zahteva individualno (na ravni posameznega uporabnika) načrtovanje za prenos energetskih poslovnih načrtov na lokalno raven. V Sloveniji smo priča številnim uspešno delujočim poslovnim modelom na kmetijah z uporabo lesne biomase ter sončne, hidro- in geotermalne energije.

Tudi pri snovanju pametnih vasi gre za iskanje alternativ za družbeni razvoj. Na razpolago imamo številne možnosti, kot so socialno podjetništvo, naravovarstveno kmetij-

stvo, trajnostni turizem v povezavi s krajevno gastronomijo in še bi lahko naštevali.

Zagotovo pa je, da za trajnostno preobrazbo in prihodnost kmetijstva potrebujemo znanje, voljo in medsektorsko sodelovanje.

Sobivanje v skupnem prostoru

Varovanje, ohranjanje in oblikovanje zdravega življenjskega okolja je za človeštvo najpomembnejša naloga, prehranska varnost pa najpomembnejša naloga kmetijstva in političnih odločevalcev.

Vsem ljudem je planet skupni življenjski prostor. Industrijski razvoj, rodnost in rast človeškega standarda imajo za posledico vse večji pritisk na okolje in skupni prostor. Ta je po svojih virih omejen. Če posamezniki tega ne upoštevajo, škodujejo in izključujejo drugega. Sedanji človekov vedno hitrejši način življenja in njegovo izkoriščanje naravnih virov sta daleč prehitra za letni obnovitveni cikel razpoložljivih virov. Zato se za osnovno ravnovesje v ekosistemu zastavlja vprašanje, do katere mere in koliko časa je

Košeni travniki Šturmovci. Foto: Monika Podgorelec.

planet še sposoben prenesti takšno človekovo ravnanje?

Zato je še toliko bolj pomemben načrtovani pristop v upravljanju in rabi prostora. Morda je odsotnost sodelovanja in dialoga med kmetijstvom, naravovarstveniki, gozdarstvom, nevladnimi organizacijami, političnimi odločevalci in ostalimi deležniki vzrok, da kulturna in kmetijska krajina ni ustrezno varovana. Vsi od naštetih ne morejo samo sobivati v prostoru, ampak morajo tvorno uporabljati strokovno znanje s svojega področja obravnave kulturne krajine. Med odločilnimi deležniki je treba ustvariti zaupanje in sodelovanje pri skupnem upravljanju krajine.

Preseči je treba rastoče razdvajanje med mestom in vasjo, urbanim in ruralnim, kar ogroža tudi politično soglasje v državi in ne omogoča oblikovanja enotnega razvojnega koncepta in vizije proizvodnje hrane. Upravljanje pa se začne z ustvarjalnim dialogom pri prostorskem načrtovanju. Varstvo kul-

turnih vrednot je mogoče samo z aktivnim podpiranjem dejavnosti, ki so ustvarili kulturne vrednote. Kulturna dediščina zahteva vzdrževanje.

Družbeni odnosi in pogledi na pridelavo hrane, kmetijstvo in podeželje se hitro spreminjajo. V času podnebni sprememb, jasno začrtanih ciljev Pariškega sporazuma in človekovega nepredstavljivega podrejanja narave in uničevanja biotske pestrosti je celovito načrtovanje prostora, v katerem živimo, eno izmed najpomembnejših orodij varstva okolja ter blaženja in prilagajanja na podnebne spremembe. Kakovostno in vključujoče urejanje prostora ima neposreden vpliv na to, kako deluje podnebje, ter na kakovost in zdravje bivalnega okolja – tako v mestih kot na podeželju.

Dr. Stane Klemenčič se je 1. aprila leta 2021 upokojil kot direktor Kmetijsko gozdarskega zavoda Maribor. V tej ustanovi je prepoznavno deloval več kot trideset let, sprva kot kmetijski svetovalec na strokovnem področju travništva, zadnjih osemnajst let pa kot njen direktor. Po končani osnovni šoli in Tehniški kmetijski šoli v Mariboru je nadaljeval študij na Višji agronomski šoli v Mariboru. Dodiplomski študij je končal na Fakulteti kmetijskih znanosti Univerze v Zagrebu z diplomo pod mentorstvom prof. dr. Franja Šatoviča. Leta 1996 je magistriral na Biotehniški fakulteti Univerze v Ljubljani z magistrskim delom Fitocenološke variabilnosti ter proizvodnost travne ruše na območju Pesniške doline. Leta 2000 je na isti fakulteti doktoriral z disertacijo Vpliv razvojnega stadija na krmno vrednost navadne smiljke. Na Fakulteti za kmetijstvo Univerze v Mariboru je bil izredni predavatelj mehanske obdelave tal.